

УДК 821.111-312.9Гре.09:305-055.2

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/3>**Юліанна ВІЩАК***аспірантка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58002***ORCID:** 0009-0009-9227-9750*yu.vishchak@chnu.edu.ua*

Бібліографічний опис статті: Віщак, Ю. (2026). Метажанрові параметри феміністичної наукової фантастики: наративна поліфонія роману «Бідолашні створіння» Аласдера Грея. *Folia Philologica*, 11, 26–34, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/3>

МЕТАЖАНРОВІ ПАРАМЕТРИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ: НАРАТИВНА ПОЛІФОНІЯ РОМАНУ «БІДОЛАШНІ СТВОРІННЯ» АЛАСДЕРА ГРЕЯ

У статті висвітлені метажанрові параметри феміністичної наукової фантастики на матеріалі роману «Бідолашні створіння» (1992) шотландського письменника Аласдера Грея (1934–2019) з урахуванням жанрової гібридності, інтертекстуальності, наративної поліфонії та специфіки репрезентації тілесності й жіночої суб'єктності. Особливу увагу зосереджено на взаємодії різних жанрових кодів – наукової фантастики, готичного та вікторіанського соціального роману, сатири та метафікації, що формує багаторівневу структуру тексту. Метою дослідження є виявлення особливостей функціонування метажанру як механізму текстуальної організації, що забезпечує взаємодію різних жанрових і наративних моделей у межах феміністичної наукової фантастики. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні компаративного, наративного, інтертекстуального та дискурсивного аналізу. Теоретичну основу становлять праці з теорії літератури, жанрології, феміністичної критики, постструктуралізму, що дозволяють розглядати текст як динамічну структуру, сформовану у взаємодії різних дискурсивних практик. Наукова новизна полягає у комплексному осмисленні метажанрових параметрів як визначальної характеристики феміністичної наукової фантастики. Системно проаналізовано взаємодію жанрової гібридності, тропу ненадійного оповідача, експліцитної інтертекстуальності та множинності наративних голосів як взаємопов'язаних способів формування сюжету. У результаті проведеного аналізу встановлено, що метажанрові параметри у романі «Бідолашні створіння» Аласдера Грея функціонують як механізми осмислення та інтерпретації літературних і культурних моделей. Інтертекстуальність і наративна поліфонія виявляють умовність кожної з оповідей, тоді як тілесність постає як дискурсивно сконструйована категорія. Отже, феміністична наукова фантастика постає як метажанр, що уможливило переосмислення усталених моделей репрезентації знання, влади та суб'єктності.

Ключові слова: метажанр, наукова фантастика, гендерні студії, роман, «Бідолашні створіння», Аласдер Грей.

Yulianna VISHCHAK*PhD Student at the Department of World Literature and Literary Theory, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsiubynskoho str., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002***ORCID:** 0009-0009-9227-9750*yu.vishchak@chnu.edu.ua*

To cite this article: Vishchak, Yu. (2026). Metazhanrovi parametry feministychnoi naukovoï fantastyky: naratyvna polifoniia romanu «Bidolashni stvorinnia» Alasdera Greia [Metagenre Parameters of Feminist Science Fiction: Narrative Polyphony of Alasdair Gray's *Poor Things*]. *Folia Philologica*, 11, 26–34, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/3>

METAGENRE PARAMETERS OF FEMINIST SCIENCE FICTION: NARRATIVE POLYPHONY IN ALASDAIR GRAY'S *POOR THINGS*

The article examines the metagenre parameters of feminist science fiction based on Alasdair Gray's novel Poor Things (1992), taking into account genre hybridity, intertextuality, narrative polyphony, and the specific modes of representing corporeality and female subjectivity. Particular attention is paid to the interaction of various genre codes – science fiction, the Gothic novel, the Victorian social novel, satire, and metafiction – which together form a multilayered textual structure. The aim of the study is to identify the specific features of metagenre functioning as a mechanism of textual organization that enables the interaction of diverse genre and narrative models within feminist science fiction. The research methodology is based on a combination of comparative, narratological, intertextual, and discursive analysis. The theoretical framework draws on literary theory, genre studies, feminist criticism, and poststructuralism, which make it possible to consider the text as a dynamic structure shaped through the interaction of multiple discursive practices. The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of metagenre parameters as a defining feature of feminist science fiction. The study systematically explores the interaction of genre hybridity, the trope of the unreliable narrator, explicit intertextuality, and the multiplicity of narrative voices as interconnected mechanisms of meaning-making. It is concluded that the metagenre parameters in Alasdair Gray's Poor Things function as mechanisms for interpreting and reconfiguring literary and cultural models. Intertextuality and narrative polyphony reveal the constructed nature of each narrative perspective, while corporeality emerges as a discursively produced category. Thus, feminist science fiction can be understood as a metagenre that enables the rethinking of established models of knowledge, power, and subjectivity.

Key words: metagenre, science fiction, gender studies, novel, *Poor Things*, Alasdair Gray.

Актуальність проблеми. Дослідження метажанрових параметрів феміністичної наукової фантастики зумовлене динамічним розвитком методології сучасного літературного процесу, у якому традиційні жанрові моделі втрачають усталеність і дедалі частіше інтерпретуються як відкриті, динамічні структури. Вже у межах постструктуралістських підходів жанр розглядається не як фіксована система ознак, а як процесуальне утворення, що формується через взаємодію різних дискурсів. У цьому контексті метажанровість не лише поєднує різні жанрові коди, а й рефлексує над їхньою умовністю, підважуючи нормативність жанрових структур. За Н. Копистянською, «поняття „жанр“ не монолітне. У ньому за ступенем абстрактності й конкретності можна умовно виділити чотири взаємопов'язані, взаємозумовлені сфери спіралі» (Копистянська, 2005: 32). Йдеться про жанр як загальнолітературне явище (1 сфера), жанр як історичне поняття, обмежене в часі й «літературному просторі» (2 сфера), жанр як поняття, яке враховує специфіку конкретної національної літератури (3 сфера), жанр у контексті творчості окремого письменника (4 сфера) (Копистянська, 2005: 32-33).

Наукова фантастика у своєму історичному розвитку не зводиться до стабільної раціоналістичної моделі репрезентації світу. Як доводить Дж. Рідер, у сучасному культурному контексті ідея науки як універсального інструменту пізнання дедалі частіше піддається сумніву, що

безпосередньо впливає і на трансформацію жанру. У межах цих змін наукова фантастика вже не може однозначно виконувати функцію «когнітивного відчуження», оскільки пов'язана з нею віра у прогрес, раціональність і науковий авторитет втрачає свою беззаперечність. Натомість творча й утопічна складова фантастики частіше реалізуються через нівелювання цих засад (Rieder, 2017: 78).

Тут особливо показовим є зміщення акцентів у розумінні категорій «реальність», «фантазія», «науковий прогрес» чи «раціональність», значення яких змінюється разом із трансформаціями культурного й соціального середовища.

У цьому контексті особливий інтерес становить роман «Бідолашні створіння» (1992) шотландського письменника Аласдера Грея (1934–2019), який репрезентує складну метажанрову структуру, побудовану на взаємодії різних жанрових моделей, інтертекстуальних стратегій і поліфонічної наративної організації. Текст демонструє те, як через множинність оповідачів і взаємоконфліктні версії подій формується ефект наративної нестабільності, що безпосередньо пов'язаний із репрезентацією тілесності як сконструйованого явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика метажанровості феміністичної наукової фантастики формується на перетині теорії жанру, інтертекстуальності, наратології, феміністичної критики, гендерних студій. У дослідженнях фантастики простежується тенденція до її інтерпретації як метажанру,

здатного інтегрувати різні жанрові матриці та трансформувати їх відповідно до культурного контексту. Зокрема, з урахуванням наукових підходів Т. Бовсунівської, аналізуємо найбільш поширені жанрові модифікації та їх взаємодії в контексті метажанру (Бовсунівська, 2015). У працях Н. Дев'ятко фантастика постає системою, що функціонує в діалозі з іншими літературними формами та допускає існування гібридних жанрових структур, де сюжет, наратив, хронотоп і персоносфера перебувають у тісному взаємозв'язку (Дев'ятко, 2024). Подібний підхід розвивається і в дослідженнях Д. Паранюка й А. Тичініної, у яких автори акцентують увагу на жанровій еволюції, трансформації та інтертекстуальності як ключових механізмах функціонування фантастики (Паранюк, Тичініна, 2023). Н. Манич розглядає метажанр як літературний феномен – абстрактну формально-змістову єдність художніх творів, яка може функціонувати на загальнолітературному, конкретно-історичному, національно-історичному й індивідуально-авторському рівнях (Манич, 2007). А. Аністратенко здійснює компаративний аналіз метажанру як структури, що базується на взаємодії жанрових матриць, архітектонічних конструкцій та сюжетних схем (Аністратенко, 2020). П. Рафферті розглядає жанр як організацію знань, висновуючи, що жанри – це не лише питання кодів та умовностей, але й задіяння систем використання та соціальних інститутів (Rafferty, 2022). У докторській дисертації на тему М. Пекер пропонує підхід, у межах якого жанр розглядається як система, що організовує різні типи простору – фізичного, темпорального та нефізичного – через мовні й наративні структури (Packer, 2019). Дж. Рідер визначає наукову фантастику не як стабільну жанрову форму, а динамічну категорію, що формується у взаємодії з масовою культурою, читацькими очікуваннями та історичними умовами її функціонування (Rieder, 2017).

Окремий напрям досліджень становлять студії, присвячені роману «Бідолашні створіння». До прикладу, З. Сурен, Г. Айдоган, М. Сунай та інші досліджують теми творення та ідентичності у романі Грея і зауважують, що в ньому не лише втілюються тривоги вікторіанської епохи, але й пропонується прогресивний коментар до ідентичності, який резонує із сучасними диску-

сіями про плинність «я» (Surena, Aydoğan, Sunay and others, 2025). Т. О'Лірі аналізує художню літературу як простір критики, яка у фуко-діанонімічному розумінні, спрямована на пересмислення та трансформацію суб'єктності (O'Leary, 2025). Цікавим для розуміння психоемоційного розвитку головних героїв роману «Бідолашні створіння» є праця Т. Іліча «Parental Influence and the Electra Complex in Alasdair Gray's *Poor Things*» («Вплив батьків та комплекс Електри у романі Аласдера Грея "Бідолашні створіння"»), де автор, досліджуючи батьківську динаміку в романі, висвітлює психологічну складність персонажа та ширші тематичні проблеми тексту (Ilić, 2025). Н. Фокс аналізує роман Грея з оптики феміністичного канону (Nicole, 2024). М. Неш також використовує гендерні студії для прочитання «Бідолашних створінь», деталізуючи його крізь призму класичного науково-фантастичного роману Мері Шеллі «Франкенштайн» (Nash, 2024). Л. Рега пропонує розглядати роман «Бідолашні створіння» і його однойменну кіноінтерпретацію (режисер Йоргос Лантімос, 2023) як діаметрально протилежні наративи, де «книжкова» Белла діє як незалежна жінка і має голос – на противагу «екранізований» Беллі, що постає, насамперед, як сексуальний об'єкт: вона піддається маніпуляціям патріархальних структур і підпорядковується домінуючим суспільним очікуванням (Rega, 2026).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. У сучасному літературознавстві спостерігається недостатній рівень інтеграції досліджень, присвячених метажанровості, інтертекстуальності та наративним стратегіям у межах феміністичної наукової фантастики. Попри значну кількість праць, що аналізують ці явища окремо, їх комплексне осмислення як взаємопов'язаних компонентів текстуальної організації залишається обмеженим. Зокрема, потребує подальшого вивчення роль інтертекстуальності як механізму метажанрової рефлексії, а також функціонування тропу ненадійного оповідача як системної характеристики тексту, що підважує можливість єдиної достовірної оповіді.

Метою дослідження є аналіз метажанрових параметрів феміністичної наукової фантастики на матеріалі роману «Бідолашні створіння» Аласдера Грея з урахуванням жанрової гібрид-

ності, наративної поліфонії, інтертекстуальності та специфіки репрезентації жіночої тілесності й суб'єктності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Метажанрові параметри у науковій фантастиці виявляються не лише у взаємодії жанрових моделей, а й у включенні ширших культурних наративів, зокрема класичних і мітологічних текстів, які формують своєрідний «інтертекстуальний архів» репрезентації тіла, суб'єктності, влади тощо. Метажанровість у романі «Бідолашні створіння» Аласдера Грея слід розглядати як визначальний принцип творення тексту, що формує його сюжетну, наративну й ідеологічну організацію. Жанрова структура тут організована таким чином, що жоден із залучених кодів не набуває домінантного статусу й не може претендувати на вичерпне пояснення подій і образів.

Поетика назви роману також є складником його метажанрової організації. Лексема «створіння» відсилає до готичного та науково-фантастичного дискурсів, актуалізуючи мотив штучного походження, експерименту й межової тілесності. Водночас означення «бідолашні» вводить оцінний вимір, що може сприйматись іронічно, адже ставить під сумнів саму емоцію співчуття й виявляє її залежність від наративної перспективи.

Однією з найвиразніших жанрових кодів у «Бідолашних створіннях» є готичний роман. Вона актуалізується насамперед через мотив аномального, сконструйованого, межового тіла, що відсилає до традиції готичного експерименту, у якому людське існування опиняється між життям і смертю, природним і штучним, нормою та відхиленням. Белла Бакстер (вона ж Вікторія Максвічнем) – головна героїня роману – жінка, яку за версією автора «Епізодів з ранніх сторінок життя шотландського інспектора охорони здоров'я» Арчибальда Максвічнема, було штучно створено лікарем Богвіном Бакстером. Для цього він, шляхом радикального медичного експерименту нібито використав тіло вагітної жінки, яка вчинила самогубство, пересадивши в нього мозок її ненародженої дитини. Така сюжетна лінія відтворює класичну готичну схему – науковець як творець, тіло як об'єкт маніпуляції, життя як результат втручання у природний порядок. У цьому сенсі історія Белли очевидно резонує

із романом Мері Шеллі «Франкенштайн, або Сучасний Прометей» (1818).

Однак принципово важливо, що ця версія не є єдиною. У подальшому наративі Белла – вже як Вікторія Максвічнем – прямо заперечує описані події, називаючи їх вигаданими, гіперболізованими й стилізованими під популярні літературні моделі: *«Історія мого другого чоловіка, безперечно смердить усім нездоровим, що існувало в найбільш нездоровому столітті – дев'ятнадцятому. І без того химерна оповідь стала ще химернішою від домішок сцен і фраз, які можна знайти у Готтовій «Могилі самогубця» з додатковими моторошностями з робіт Мері Шеллі й Едгара Алана По. З якої хворобливої вікторіанської фантасмагорії він нічого не запозичив? Я бачу сліди «Прийдешиньої раси», «Доктора Джекіла та містера Гайда», «Дракули», «Трільбі», книжки Райдера-Гатгарда «Вона», «Записок Шерлока Голмса» і, на жаль, «Аліси в Задзеркаллі» – вона значно похмуріша за сонячну «Алісу в Країні Див». Він навіть використав роботи двох любих моїх друзів – «Пігмаліона» Дж. Б. Шоу та наукові романи Герберта Джорджа Велса» (Грей, 1992: 343).* Так, готична історія про «спотворене тіло» постає не як достовірний опис, а як один із можливих способів інтерпретації її походження. Саме тут готичний жанр взаємодіє із феміністичною оптикою роману. Якщо в класичній готичі створена істота зазвичай залишається об'єктом страху або співчуття, Белла поступово виходь за межі цієї ролі – досліджує межі власної суб'єктності, інтелекту, тілесності, сексуальності, відкидаючи нав'язані спробами різних (переважно чоловічих) персонажів інтерпретацій. Таким чином, готичний мотив про контроль сконструйованого тіла трансформується у наратив про набуття голосу та ідентичності.

Поряд із готичним компонентом у романі чітко окреслюється й науково-фантастичний вимір, що задає раціоналістичну рамку для пояснення аномальної тілесності Белли. Саме в цьому жанровому полі її історія постає результатом медичного експерименту, що передбачає втручання у природний порядок і можливість створення нового типу суб'єкта. Фігура лікаря Богвіна Бакстера постає втіленням науковця-дослідника, який прагне перевірити межі знання, використовуючи тіло як матеріал для екс-

перименту. У романі Грей також, ніби натякає на неприродне походження самого Богвіна, адже його батько – сер Колін – був відомим новатором у сфері експериментальної медицини і досліджував можливості створення нової людини.

Сюжетна арка «створення» Белли, описана Максвічнемом, повністю відповідає логіці наукової фантастики: створення тіла пояснюється через процедури, механізми, біологічні й медичні втручання. Однак, Белла і тут заперечує псевдонаукову аргументацію, вказуючи на її риторичний характер: *«Виділені слова можуть переконати когось, зовсім не знайомого з анатомією, але це дурня, маячня, нісенітниця, бздур і ересь, і позаяк Арчі не міг настільки забути те, чого вчився, він мав це розуміти [...] Але я не маю часу розбирати кожну сторінку, відокремлюючи вигадки від фактів»* (Грей, 1992: 345).

Отже, наукова фантастика у романі «Бідолашні створіння» виконує метажанрової матриці функцію: вона не лише пропонує модель пояснення, що ґрунтується на медичних і біологічних експериментах над тваринами та людьми, описаних з використанням спеціалізованої термінології, логіки й причинно-наслідкових зв'язків. Саме через цю мову в реципієнта створюється ефект достовірності, який має переконати у правдоподібності викладеної версії.

Іншим важливим жанровим компонентом є вікторіанський соціальний роман, який вводить у текст модель впорядкованого суспільства з чіткими уявленнями про мораль, сім'ю, гендерні ролі. У цій перспективі Белла постає як жінка, яку необхідно інтегрувати в так звану соціально прийнятну структуру – через шлюб, освіту, послух, поведінку. Сюжетна лінія її шлюбу з Максвічнемом є показовою: вона подається як кульмінація процесу «нормалізації», де аномальне тіло має знайти своє місце в соціальному порядку. Сам Максвічнемом описує це гармонійними висловом, притаманним класичній моделі вікторіанського роману: *«Наша сім'я щаслива і процвітає. Наша громадська робота корисна й визнана»* (Грей, 1992: 307).

Однак у романі послідовно заперечується ця модель: через наративи, які демонструють її неприродність та нелогічність для опису досвіду Белли. Сам ж таки Максвічнем опи-

сує нетипову для тієї епохи жінку: *«Керівниця Жіночої клініки Богвіна Бакстера, авторка фабіанських памфлетів та учасниця руху суффражисток. <...>. Коли мої друзі з Мистецького клубу кепкують, що моя дружина знаменитіша за мене, я завжди маю наготові відповідь: "Однієї знаменитості на будь-яку родину вистачить"»* (Грей, 1992: 307). Ще одним фактом, що ставить під сумнів «традиційні» усталені норми є стосунки з Дунканом Пестенберном. Белла веде активне сексуальне життя, подорожує разом із коханцем, відмовляється від фіксованих ролей, самостійно визначає власні бажання та межі. Реакція Пестенберна на таку поведінку є показовою: його захоплення Беллою поступово змінюється тривогою й розгубленістю. Він не здатен інтерпретувати її дії в межах звичних категорій жіночності – Белла в його сприйнятті постає фігурою, яка водночас приваблює і дестабілізує: *«Тепер я знаю, хто така ваша небога, містере Бакстере. Юдеї звали її Євою та Далілою; греки – Єленою Троянською; римляни – Клеопатрою; християни – Саломеєю. Вона – Біла Демонія, яка нищить честь і чоловічу гідність найшляхетніших та найміцніших чоловіків кожної епохи. Мені вона явилася в образі Белли Бакстер. Для короля Людовика вона була мадам де Ментенон, для принца Чарлі – Клементиною Вокіншоу, для Роберта Бернса – Джин Армор і так далі»* (Грей, 1992: 140-141).

Ще більш радикально вікторіанська модель деконструється через різні версії першого шлюбу Белли з генералом Блессінгтоном. За її інтерпретацією, чоловік був аб'юзивним, контролюючим та жорстоким, чим і довів її до самогубства, що вписується в критику патріархальних структур влади над жіночим тілом. Доповнюється вікторіанська модель і описом родинного виховання: *«Мати навчила мене бути домашньою рабинею чоловіка-робітника; черниці навчили мене бути домашньою іграшкою заможного чоловіка»* (Грей, 1992: 327). Натомість у версії Максвічнема ця ситуація подається інакше: причина трагедії редукується до «надмірних сексуальних потреб» героїні, що фактично перекладає відповідальність на неї саму. Така версія відтворює типовий для вікторіанської культури механізм патологізації жіночої суб'єктності та сексуальності. У зіставленні цих версій стає очевидним, що соціаль-

ний роман у тексті не функціонує як нейтральна модель, а постає дискурсом, що намагається нормалізувати досвід, але натрапляє на його внутрішню суперечливість. Белла не може бути остаточно інтегрована в жодну із запропонованих ролей – ні як зразкова дружина, ні як «відхилення», яке потребує виправлення.

Сатиричний компонент роману проявляється не лише через зображення зовнішніх інтерпретацій Белли, а й у структурі нарративу, зокрема – гіперболізації версії Максвічнема. Його оповідь, претендуючи на документальність і достовірність, водночас містить елементи очевидного перебільшення, риторичної надмірності та жанрової вторинності. Карикатурність особливо виразна в моментах опису поведінки Белли – його версія схильна до спрощення, драматизації, моралізаторства, що зрештою робить її непереконливою. Так, сатира спрямована не лише на зміст, а й на стиль оповіді. Паралельно сатиричний ефект посилюється через зображення реакцій суспільства та Беллу (Вікторію), де її дії піддаються ідеологічному спотворенню. Зокрема, її соціальна активність, яка полягала у популяризації тем жіночого здоров'я, основ медичного догляду, ведення здорового способу життя, пояснень, чому не варто миритись з умовами життя й роботи, що шкодять здоров'ю, інтерпретувалась загрозою усталеному порядку: «*“Схоже, докторка Вікторія Максвічнем пропонує перетворити всі британські школи – так, навіть для найменших! – на тренувальні бази для революціонерів-соціалістів” Таймс*» (Грей, 1992: 377). Така гіперболізація демонструє механізм, за допомогою якого суспільство реагує на відхилення від норми: складний, відмінний чи неоднозначний досвід редукується до карикатури, що дозволяє легше його контролювати або дискредитувати.

У контексті метажанру роману «Бідолашні створіння» сатира відіграє принципову роль, оскільки вона розмиває усталені межі інших жанрів. Гіперболізована оповідь Максвічнема нівелює наукову достовірність, карикатурні соціальні реакції – вікторіанську модель норми, а загальна іронічна інтонація окремих сюжетів у тексті не дозволяє жодній версії набути остаточної домінантної позиції.

Метафікційний вимір роману реалізується через складну багаторівневу нарративну струк-

туру, у якій історія подається як сукупність взаємоконфліктних версій, кожна з яких претендує на достовірність. Ця структура включає: передмову редактора (власне автора Аласдера Грея), текст Арчибальда Максвічнема, лист Данкана Пестенберна, лист Вікторії (Белли) Максвічнем і прикінцеві зауваги, що містять фактологічні уточнення.

Передмова, написана автором-редактором, який нібито працював над знайденим виданням Максвічнема, надає тексту ефекту документальності та автентичності. Основний нарратив, представлений як «Епізоди з ранніх сторінок життя шотландського інспектора охорони здоров'я» Арчибальда Максвічнема, функціонує як спроба створити цілісну й переконливу історію. Цей текст ніби документальний, але водночас науково-фантастичний з елементами готики. І саме ця стилізація виявляє ненадійність – нарратив виглядає надто літературно впорядкованим, щоб претендувати на відображення реальності. Додатковий рівень суб'єктності вводить лист Данкана Пестенберна, який пропонує іншу перспективу образу Белли. Його описи не претендують на системність і є більш емоційними, залежними від особистого досвіду: *«Яким же я був дурнем, містере Бакстере! Сліпим, заплутаним дурнем! Мій роман із Беллою від початку був фаустівським, п'яний аромат зла лоскотав мої нізри, відтоді як ви підсунули мені свою “небогу”. Я й не здогадувався, що в ЦІЙ мелодрамі гратиму роль невинної довірливої Гретхен, ваша неймовірна “небога” зіграє Фауста, в ВІ! ТАК, ВІ, Богвіне Біші Бакстере, – сам Сатана!»* (Грей, 1992: 121-122).

Найбільш радикальною є інтервенція Вікторії (Белли) Максвічнем, яка у своїх записах до нащадків прямо ставить під сумнів текст чоловіка. Вона пропонує розгорнуту альтернативну модель, яка охоплює її життя від дитинства до зрілого віку, нівелюючи одну із центральних тез Максвічнема – ідею про пересадження мозку ненародженої дитини. Натомість Вікторія (Белла) наполягає на безперервності власного досвіду, описуючи процес формування своєї свідомості, освіти, професійного становлення. Важливою частиною цього нарративу є також її втеча від першого чоловіка-тирана, яку вона подає як акт самозахисту і втечі від насильства. У цьому контексті постать Богвіна

Бакстера набуває принципово іншого значення: він виступає не як «творець», а як захисник і наставник.

Її другий шлюб також описується у спосіб, що заперечує версію Максвічнема. Вона характеризує його як надійного друга, але підкреслює певну відірваність від реальності й інтелектуальну обмеженість. Особливого значення набуває опис її кар'єри та досягнень. Фінальним елементом її листа є звернення до нащадків, яке виконує і етичну, і метанаративну функцію. Вікторія (Белла) не лише переказує власну версію подій, а й застерігає від некритичного сприйняття будь-якого тексту, наголошуючи на необхідності самостійного осмислення і перевірки фактів.

Прикінцеві сторінки роману – нотатки критичні та історичні Аласдера Ґрея – містять перелік зауважень та фактологічних уточнень. Вони частково спростовують або коригують попередні версії, але й не встановлюють істини. Навпаки, ці уточнення підкреслюють, що жоден із наративів не може претендувати на повну достовірність – історія залишається фрагментованою і залежною від інтерпретації. Отже, метафікція і постать ненадійного оповідача в романі «Бідолашні створіння» функціонують як ключові інструменти метажанровості.

Важливими елементами у романі також є інтертекстуальні імплікації. Поряд із відсилками до готичної та науково-фантастичної традиції, у тексті з'являються алюзії на класичну європейську літературу, зокрема «Божественну комедію» (1472) Данте Аліґ'єрі з її ієрархічно впорядкованим світом, що передбачає чітке розмежування гріха, спокути і спасіння. Інтеграція цієї моделі у романі функціонує іронічно: замість впорядкованої космології, читач отримує ризоматичний простір, де жодна система знання не є остаточною. Не менш показовими є мітологічні алюзії. У тексті імпліцитно впливають архетипні моделі: мотив створення іде-

альної жінки чоловіком-творцем – Пігмаліон; трансформація та гібридність – монструозне тіло; перехід між станами – життя і смерть. Ця стратегія набуває особливого значення у поєднанні з іншими літературними текстами «Дракула» (1897) Брема Стокера, «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Гайдом» (1886) Роберта Луїса Стівенсона, «Вона» (1887) Генрі Райдера Хаггарда, які формують архів модерних наративів про тіло.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз роману «Бідолашні створіння» Аласдера Ґрея дозволяє стверджувати, що метажанр у межах феміністичної наукової фантастики функціонує не лише як формальна характеристика тексту, а як принцип його організації, що визначає способи репрезентації тілесності, суб'єктності, влади та зання. У романі Ґрея вона реалізується через багаторівневу взаємодію жанрових кодів – готичного, науково-фантастичного, вікторіанського соціального роману, сатири та метафікації. Доведено, що тілесність у романі постає як дискурсивна конструкція, сформована в точці перетину різних жанрів. Жіноче тіло тут не є природною даністю, а виступає об'єктом інтерпретації й контролю. Водночас через голос Белли Бакстер відбувається переозначення цієї позиції – упродовж сюжету вона переходить від статусу об'єкта – піддослідної – до суб'єкта – жінки здатної до репрезентації й критичного осмислення власного буття.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з екстраполяцією запропонованого підходу на інші тексти феміністичної наукової фантастики, зокрема в аспекті компаративістичного аналізу метажанрових стратегій у творах письменників-фантастів. Перспективними також є дослідження взаємодії метажанровості з постгуманістичною теорією, зокрема у контексті переосмислення меж людського і штучного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Fox N. Viewing Poor Things Through the Eyes of the Feminist Canon. Master's thesis. Southern New Hampshire University, 2024. URL: <https://academicarchive.snhu.edu/server/api/core/bitstreams/14c482d3-9d41-4f38-bc74-6931a5723e36/content> (дата звернення: 28.02.2026).
2. Ilić T. Parental Influence and the Electra Complex in Alasdair Gray's Poor Things. *B.A.S. British and American Studies*, 2025. Vol. XXXI. P. 41–149. URL: https://www.researchgate.net/publication/400225050_PARENTAL_INFLUENCE_AND_THE_ELECTRA_COMPLEX_IN_ALASDAIR_GRAY'S_POOR_THINGS (дата звернення: 25.02.2026).

3. Nash M. An Ecofeminist Creation: How *Poor Things* Rewrites and Re-Animates *Frankenstein*. Master's thesis. University of Missouri – Columbia, 2024. URL: <https://mospace.umsystem.edu/server/api/core/bitstreams/4c01cb6a-4dc8-4873-afdd-01be294cfd8/content> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Packer M. Genre and Language: Defining Temporal, Physical and Non-Physical Spaces in Speculative Techno-Dystopian Fiction. PhD thesis. University of Huddersfield, 2019. URL: <https://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/34910/1/Packer%20THESIS.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Rafferty P. Genre as Knowledge Organization. *Knowledge Organization*. № 49(2). P. 121–138. URL: <https://www.inlibra.com/document/download/pdf/uuid/65b76039-8a26-30c3-9676-dfb1f8752592> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Rieder J. *Science Fiction and the Mass Cultural Genre System*. Middletown, CT: Wesleyan University Press, 2017.
7. Surena Z., Aydoğan P. D. H., Sunay M. M., Ismail B. T., Sirojiddin K. K., Shakhnoza K. S., & Gulnoza B. F. Exploring Victorian Anxieties: The Role of Creation and Identity in Alasdair Gray's *Poor Things*. *Journal of Cultural Analysis and Social Change*. 2025. № 10(2). P. 3128–3137. <https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i2.2064>
8. Аністратенко А. Компаративний аналіз метажанру альтернативної історії: компоненти та зв'язки в системі літературознавчої студії. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2020. Вип. 7. С. 87–95.
9. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
10. Грей А. Бідолашні створіння. Пер. з англ. Олени Оксенич. Київ: Книголав, 2025. 400 с.
11. Дев'ятко Н. В. Методологія дослідження жанру фентезі у соціально-філософському аспекті. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 5. Ч. 2. С. 22–27. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.2/04>
12. Манич Н. Є. Концепт «метажанр» у сучасному літературознавстві. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2007. № 22(138). Ч. 1. С. 70–79.
13. Паранюк Д., Тичініна А. Інтертекстуальність персоносфери як фактор метажанру (Кліффорд Сімак «Планета Шекспіра»). *Питання літературознавства*. 2023. № 107. С. 216–37. <https://doi.org/10.31861/pytlit2023.107.216>

REFERENCES:

1. Fox, N. (2024). Viewing *Poor Things* Through the Eyes of the Feminist Canon. Master's thesis. Southern New Hampshire University. URL: <https://academicarchive.snhu.edu/server/api/core/bitstreams/14c482d3-9d41-4f38-bc74-6931a5723e36/content>
2. Ilić, T. (2025). Parental influence and the Electra complex in Alasdair Gray's *Poor Things*. *B.A.S. British and American Studies*, XXXI, 141–149. URL: <https://www.researchgate.net/publication/400225050>
3. Nash, M. (2024). An ecofeminist creation: How *Poor Things* rewrites and re-animates *Frankenstein*. Master's thesis. University of Missouri–Columbia. URL: <https://mospace.umsystem.edu/server/api/core/bitstreams/4c01cb6a-4dc8-4873-afdd-01be294cfd8/content>
4. Packer, M. (2019). Genre and language: Defining temporal, physical and non-physical spaces in speculative techno-dystopian fiction. PhD thesis. University of Huddersfield. URL: <https://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/34910/1/Packer%20THESIS.pdf>
5. Rafferty, P. (2022). Genre as knowledge organization. *Knowledge Organization*, 49(2), 121–138. URL: <https://www.inlibra.com/document/download/pdf/uuid/65b76039-8a26-30c3-9676-dfb1f8752592>
6. Rieder, J. (2017). *Science fiction and the mass cultural genre system*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
7. Surena, Z., Aydoğan, P. D. H., Sunay, M. M., Ismail, B. T., Sirojiddin, K. K., Shakhnoza, K. S., & Gulnoza, B. F. (2025). Exploring Victorian anxieties: The role of creation and identity in Alasdair Gray's *Poor Things*. *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 10(2), 3128–3137. <https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i2.2064>
8. Anistratenko, A. (2020). Komparatyvnyi analiz metazhanru alternatyvnoi istorii: komponenty ta zviazky v systemi literaturoznavchoi studii [Comparative analysis of the metagenre of alternative history: Components and connections in literary studies]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, (7), 87–95 [in Ukrainian].
9. Bovsunivska, T. V. (2015). *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu [Genre modifications of the contemporary novel]*. Kharkiv: Disa Plus [in Ukrainian].
10. Gray, A. (2025). *Bidorashni stvorinnia [Poor Things]* (O. Oksenykh, Transl.). Kyiv: Knyholav [in Ukrainian].
11. Deviatko, N. V. (2024). Metodolohiia doslidzhennia zhanru fentezi u sotsialno-filosofskomu aspekti [Methodology of fantasy genre research in the socio-philosophical aspect]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka, 35(74), 5(2), 22–27 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.2/04>

12. Manych, N. Ye. (2007). Kontsept “metazhanr” u suchasnomu literaturoznavstvi [The concept of metagenre in contemporary literary studies]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*, 22(138), Part 1, 70–79 [in Ukrainian].

13. Paraniuk, D., & Tychinina, A. (2023). Intertekstualnist personosfery yak faktor metazhanru (K. Simak “Planeta Shekspira”) [Intertextuality of the personosphere as a factor of metagenre (Clifford Simak’s “Shakespeare’s Planet”)]. *Pytannia literaturoznavstva*, 107, 216–237 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31861/pytlit2023.107.216>

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.06.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.08.2026